

»KER JE NAŠA PISATELJSKA DRŽAVA REPUBLIKA«

Davorin Trstenjak, eden od petih ustanovnih očetov Društva slovenskih pisateljev, je zapisal v vabilo za članstvo, da je »naša pisateljska država republika«. Drzno in dalekosežno vabilo v DSP 1872., le leto po pariški komuni in v deželi Kranjski pod cesarsko kraljevim žezlom Franca Jožefa I. . Člane zavezuje v vseh niansah pisateljskega republikanstva, se pravi libertinizma, demokratske države in zvestobe humanizmu, upora proti avtoritarnosti, so-čuti z razžaljenimi in ponižanimi. V sam temelj Društva slovenskih pisateljev je za tedaj drzno položil kot njegovo temeljno stališče tudi svobodomiselno zahtevo po republikanski civilni državi. Svobodomiselnost in solidarnost sta se ohranjala v družbeno civilni dejavnosti v vsem življenju in početju tega društva do danes.

Sprva je poleg podpor nekaterim članom poskrbelo za uveljavljanje javne podobe DSP. Organiziralo je množično slovesnost v Vrbi; postavilo je spomenik Valentinu Vodniku (1989), začelo zbirati prispevke za spomenik Prešernu; pripravljalo v Ljubljani in drugih krajih literarne nastope; na Navju vzdalo in postavilo več spominskih plošč in nagrobnikov znamenitim Slovincem. Kadar delovanje ni bilo zaradi nasilja mogoče, je obmolnilo, kot se je to zgodilo med prvo svetovno vojno, ko je avstrijska oblast DSP razpustila, ali med drugo svetovno vojno, ko se je med okupacijo umaknilo v ilegalo. Številni člani so se pridružili partizanskemu narodno osvobodilnemu gibanju. V taboriščih, ječah in v bojih je umrlo 35 članov.

Med obema vojnama je društvo le občasno sprožilo odmevnejše akcije. Tedanja jugoslovanska oblast je bila gluha na prošnje za denarno pomoč. Med pisatelji se je že zelo zgodaj krepila kritičnost do beograjske čaršijske politike. Tako je Božo Vodušek že kmalu po začetku države SHS zapisal prvo jasno oblikovano opozorilo, bolj točno zahtevo, da bo treba misliti na lastno samostojno slovensko državo v federaciji enakopravnih. Triindvajsetletni pesnik Vodušek je v eseju *Etika in politična misel Slovencev* (Križ na gori, 1927) pisal: »Če govorim o etiki in politični miselnosti Slovencev, podčrtujem etiko zato, ker je to pri naši naturi potreba. ... Majhni in številčno slabi smo do danes vedno služili drugim.« Z majhnostjo, je nadaljeval Vodušek, »zakrivamo svojo etično pomanjkljivost«, da krivimo druge za svoje nesreče, in pribil: »Nihče, niti sam Bog, nas ne more odvezati zahteve, da če smo enkrat spoznali svoj krivični in hlapčevski položaj, vstanemo in se borimo in storimo vse, kar naša vest od nas zahteva. Kdor to občuti in ničesar ne stori, ga mora sramota ubiti.« Vodušek se ni ustavil pri tej ugotovitvi: »Ko bo ideal lastne državne oblike sam po sebi rasel iz vseh nas, se

bo vprašanje načina njegove uresničitve samo rešilo./.../ V okviru sedanje države je edina rešitev v tem duhu federacija. Če na naše zahteve po enakopravnosti ne bodo pristali, bodo sami porušili državo. Ker nikakor ne morejo zahtevati od nas, da bi se odrekli najosnovnejšim človeškim pravicam.»

Voduškov citat dokazuje, da ni dovolj takšna drža zgolj posameznika, individualni ponos, marveč mora biti navzoča družbena, nacionalna drža, zavzetost in zavest, od kod sicer Prešernova bolečina zaradi kranjskega zdrabarstva in kramarstva, žgoča jeza Cankarja zaradi slovenskega hlapčevstva?

Ob vstopu in življenju v Evropski zvezi, skupnosti, kakršno Evropi zavidajo drugi kontinenti, smo se Slovenci pridružili še eni viziji, prav, recimo utopiji. Ni prvič: Zedinjena Slovenija, utopija leta 1848, sicer skoraj po sto letih s Primorsko združena z odločitvijo odposlancev na Zboru v Kočevju 1943, vendar v celoti šele zdaj, tudi s Koroško, praktično uresničljiva preko meja, ki so po odstranitvi meja v EU te ostale le v glavah; tisti up, da je mogoče uresničiti tripartitno avstrijsko-ogrsko-južnoslovansko državo, je odločno izpuhtel z znamenitim stavkom: *Prepozno, veličanstvo!*; država SHS, sanje Preporodovcev, vojakov generala Maistra, potem pa je kraljevina Jugoslavija ostala srbska, beograjsko čaršijska; in nato centralizirana povojna federacija s tako imenovanim enopartijskim demokratičnim centralizmom, katerega le načelno demokratična ideja o samoupravljanju je bilo mrtvorojeno dete totalitarne avtoritarnosti.

Že v zgodnejših povojnih letih je pisateljsko društvo večkrat poskušalo z opaznejšimi dejanji oživljati svojo temeljno narodno in državljansko civilno družbeno vlogo. Centralizaciji se je postavilo po robu že s formalnim imenovanjem Društvo slovenskih pisateljev in tako docela uradno omogočilo svojim članom, slovenskim pisateljem tudi iz Italije in avstrijske Koroške enakopravno sodelovanje na kongresih in drugih dejavnostih. Vsako leto je organiziralo mednarodno Piransko srečanje pisateljev, tega od 1977 soorganizira s SC PEN na Bledu; 1965 je na Bledu soorganiziralo zelo odmevni svetovni kongres PENa. 1972 je izvedlo veliko proslavo svoje stoletnice. DSP je veliko postorilo tudi na socialnem položaju članov in članic: pokojninska leta, socialno zavarovanje za »svobodnjake«, stanovanja.

1958 so se včlanili prvi pesniki in pisatelji iz kasneje poimenovane skupine »kritična generacija«.

1967 je v javnosti odmevalo odprto pismo slovenski televiziji z zahtevo po slovenskem Dnevniku in dosledno slovensko jezikovno podobo vseh oddaj. 1983 je DSP v celoti javno in odločno zavrnilo nesprejemljiva, centralistična skupna jugoslovanska programska jedra v šolstvu.

1985 je Upravni odbor s predsednikom Tonetom Partljičem predložil občnemu zboru članstva pobudo za *Mednarodni literarni festival vilenica*, ki je bila sprejeta z nekaj skepse, in tudi pobudo za ustanovitev *Komisije za svobodo mišljenja in objavljanja*, ki je bila sprejeta z aklamacijo članstva. Festival vilenica, ki vsakoletno odlikuje s pomočjo tujih sodelavcev in prav tako tudi domačih strokovnjakov izbranega srednjeevropskega avtorja ali avtorico, je že slavil tridesetletnico in uživa najširši mednarodni ugled. Komisija pa je z dolgo vrsto po vsej nekdanji državi odmevajočih protestih in javnih izjavah končala za oblasti hudo zamerljivo delo z zadnjim protestom že proti prvi Demosovi vladi, ki je hotela l. 1991 ukiniti Ministrstvo za kulturo RS.

1985 januarja je pod istim Upravnim odborom in predsednikom DSP sklical v Cankarjevem domu svojo prvo javno *Tribuno: Slovenski narod in slovenska kultura*. Več tisoč ljudi je sledilo razpravam tudi preko displejev na hodnikih.

Februarja 1987 je v dvoranici DSP predaval o Ustavi dr. France Bučar (Jugoslavija je bizantinski tip države; pred poskusi ustavnih amandmajev je treba fantazijsko konstrukcijo Ustave iz leta 1974 braniti zaradi člena o pravici posameznih članic jugoslovanske federacije do samoodločbe). Marca 1987 je DSP organiziralo svojo drugo javno *Tribuno: O Ustavnih spremembah*. Tudi te se je udeležilo več deset razpravljalcev in približno tisoč poslušalcev. Razprave obeh tribun sta bili objavljeni v samostojnih brošurah.

Sredi leta 1987 je bila kot uresničitev enega izmed sklepov druge *Tribune* pri DSP ustanovljena Ustavna komisija, sestavljali so jo pisatelji, pravniki, filozofi, sociologi, vodil jo je pisatelj Tone Peršak. Vloga dr. Franceta Bučarja je bila osrednja. Leta 1988 so bile nato objavljene *Teze za novo slovensko ustavo*. Popularno od tedaj veljajo kot – pisateljska ustava. Napade Beograda je odvrčala tudi uradna slovenska republiška oblast, branila je svoje pozicije deloma iz slovenske nacionalne tradicije, preprečevala nepredvidljivo nevarnost Miloševićevih jogurtnih mitingov in zaustavljala neposredne intervencije vodstva JLA.

1988 junija Odbor za zaščito človekovih pravic ob aretaciji JBTZ – Janše, Borštnarja, Tasiča, Zavrla. Zborovanje na Kongresnem trgu – simbolna

mobilizacija vsega slovenskega naroda. DSP eden od organizatorjev tega zborovanja in aktivni član vseh organov, ki so bili kmalu ustanovljeni in so sodelovali v demokratizaciji Slovenije: Odbor za ustavo, Pogovori civilne družbe s SZDL itd.

1989 prve dni februarja ustanovljena ob aktivni udeležbi članov DSP prva demokratična stranka: Slovenska demokratična zveza (SDZ).

1990 svobodne volitve. Več članov DSP med kandidati in nekaj izvoljenih za poslance v parlamentu ter kasneje tudi v vladi.

2013, 31 januarja *Tribuna Društva slovenskih pisateljev in civilne družbe: Slovenska kultura sredi razpada vrednot. Ob vseslovenski ljudski vstaji.* Sodelovalo je 39 skupin civilne družbe in njihovih govorcev. Kot ob drugih Tribunah DSP v Cankarjevem domu je bila tudi tokrat objavljena brošura vseh prispevkov nastopajočih.

V.T.